

Методичні рекомендації щодо створення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти

Успішність впровадження й розвиток інклюзивної освіти в Україні значною мірою залежить від створеного інклюзивного освітнього середовища, що визначається як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

У «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (постанова КМУ від 15.09.2021 р. №957) зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти мають забезпечити для учнів з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти на рівні з іншими здобувачами освіти, зокрема, шляхом облаштування та обладнання ресурсної кімнати.

Ресурсна кімната – це спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначених для всебічного розвитку учнів, гармонізації їхнього психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять)¹. Кожна функціональна зона може містити певні осередки.

Основними **завданнями** використання ресурсної кімнати у закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) є:

- психологічне розвантаження здобувачів освіти;
- соціально-побутове орієнтування, формування в учнів навичок самообслуговування;
- надання індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Створення ресурсної кімнати у закладі освіти передбачає синергію:

- психолого-педагогічних умов (врахування вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, створення позитивної емоційної атмосфери, особистісно орієнтоване спілкування та навчання тощо);
- матеріально-технічних засобів (наповнення осередків допоміжними засобами для навчання, спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку (детальніше див. «Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з

¹ Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 15.09.2021р. №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти»²);

- фізичного простору закладу освіти (наявність достатнього приміщення для створення ресурсної кімнати) задля розвитку особистості та гармонізації її психоемоційного стану.

Проектування ресурсної кімнати в ЗЗСО охоплює низку етапів щодо підготовки приміщення, зокрема:

I. Вибір місця (кімнати чи частини кімнати).

II. Вибір та замовлення необхідних меблів.

III. Оснащення функціональних зон.

IV. Підбір необхідного обладнання та матеріалів.

Зупинимось детальніше на характеристиці цих етапів.

I. Вибір місця (кімнати чи частини кімнати). Під час створення ресурсної кімнати необхідно враховувати вимоги ДБН В.2.2–3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти». Звертаємо увагу, що з 1 вересня 2022 р. в Україні набули чинності оновлені державні будівельні норми зі створення безбар'єрного простору в Україні, які були затверджені Міністерством розвитку громад та територій України у 2021 році (ДБН «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення»), а також норми щодо будівництва і реконструкції закладів освіти, дошкільної освіти та благоустрою територій.

Під час вибору місця радимо брати до уваги й Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 10.11. 2020 р. №1111/35394 та інші законодавчі документи, що регламентують норми і правила облаштування освітнього простору в ЗЗСО.

Так, згідно п.6.81 ДБН В.2.2–3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» у закладі з інклюзивним навчанням облаштовується ресурсна кімната площею до 60 м², що поділяється мобільними меблями на дві функціональні зони: навчальну та побутово-практичну із відповідним обладнанням. В умовах реконструкції площу ресурсної кімнати допускається приймати не менше ніж 36 м².

Перша функціональна зона – навчальна. Це простір ресурсної кімнати, де здійснюється освітній процес у невеликих групах або індивідуально, що досягається завдяки мобільним меблям. Ця функціональна зона містить також осередок робочого місця педагога (вчителя, асистента вчителя та/чи інших фахівців, що працюють з дітьми).

Друга функціональна зона – побутово-практична, де здійснюється безпосереднє формування навичок самообслуговування учнів, які сприятимуть їхній адаптації та можливості ефективно інтегруватися у суспільство. Тут організовується осередок, який виконуватиме функції кухні та їдальні, а також осередок відпочинку.

Орієнтовне проектування основних складових ресурсної кімнати подаємо на рис.1.

² Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти: наказ МОН від 16.10.2020 року №1281 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26.11.2020 р. за №1183/35466) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1183-20#n2>

Рис. 1. Орієнтовне проектування основних складових ресурсної кімнати

Звертаємо увагу на те, що на рисунку зазначені основні функціональні зони та осередки, що є динамічними. Відповідно до потреб здобувачів освіти, а також можливостей ЗЗСО осередки можуть змінюватись та доповнюватись (наприклад: ігровий осередок, сенсорний осередок, музичний осередок, руховий осередок тощо).

Під час вибору місця для ресурсної кімнати необхідно забезпечити безперешкодний та безпечний доступ до неї, у тому числі особам з порушеннями опорно-рухового апарату (зокрема й тих, що користуються кріслом колісним), з порушеннями зору (зокрема й незрячих) та інше. Приміщення для ресурсної кімнати має розташовуватися в будівлі ЗЗСО. Позитивним буде наявність умивальної раковини, а також швидкого доступу до туалетної кімнати.

При виборі місця для ресурсної кімнати варто враховувати й шумовий фон, як самої ресурсної кімнати, так і суміжних кімнат, чи тих, що поряд. Наприклад, якщо поруч із приміщенням ресурсної кімнати буде знаходитися фізкультурний зал або кабінет музики/ритміки, то звуки можуть відволікати учнів, які перебувають у ресурсній кімнаті. Відволікати може й шум під час перерв. Знизити шумовий фон допоможе звукоізоляція приміщення ресурсної кімнати.

Систему освітлення ресурсної кімнати, як і всі інші навчальні приміщення повинні мати природне освітлення, яке має бути рівномірним і не створювати блиску (відповідно до вимог ДБН В.2.5–28:2018 «Природне і штучне освітлення»). Обов'язковим є наявність штор, жалюзів, ролетів тощо, за допомогою яких можна буде регулювати природне освітлення. Доцільно передбачити систему загального штучного освітлення, що може забезпечуватися штучним освітленням люмінесцентними лампами. Допускається використання світлодіодних ламп, світильників зі спектром кольоровипромінювання: білий, тепло-білий, природно-білий. Рекомендовано в одному приміщенні використовувати лампи лише однієї колірної температури та спектру.

Пропонуємо скористатися ідеями та порадами щодо художнього рішення освітнього простору ресурсної кімнати, що подано в інформаційному посібнику «Новий освітній простір. Мотивуючий простір» (С. 27–45)³. Разом з тим необхідно враховувати й потреби дітей, що перебувають в ресурсній кімнаті. Наприклад, наявність яскравих елементів в інтер'єрі допомагає в орієнтуванні учням з порушеннями зору, тоді як для інших учнів є потреба у перебуванні в максимально нейтральному середовищі.

Радимо оглянути приміщення та меблі на предмет безпеки учнів. Варто звернути увагу, чи можуть учні самі відчинити вікна? Чи немає в меблів

³Новий освітній простір. “Мотивуючий простір”, 2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/NOP-Motivuyuchiy-prostir.pdf>

гострих кутів, що виступають? Чи пригвинчені шафи до стін? та інше з метою попередження нещасних випадків.

У ресурсній кімнаті має бути дотримано повітряно-тепловий режим, зокрема, використання всіх видів провітрювання (наскрізне, кутове, однобічне).

II. Вибір або замовлення необхідних меблів. Простір ресурсної кімнати покликаний забезпечити умови для всебічного розвитку здобувачів освіти та реалізацію їхніх індивідуальних можливостей. Учні у просторі мають можливість діяти автономно (незалежно від чого-небудь, будь-яких обставин), мати вільний доступ до всіх предметів, необхідних для здійснення тієї чи іншої діяльності. Разом з тим, щоб забезпечити потребу учнів у зосередженні уваги радимо розміщувати дидактичне обладнання у шафах закритого типу.

Оскільки в ресурсній кімнаті зростає частка індивідуальних та групових занять, які можуть проводитись у різній пропорційності, організація простору має передбачати мобільні місця, що легко трансформуються для індивідуальних та групових занять.

Враховуючи особливості освітнього середовища Нової української школи, що також керується підходами урізноманітнення навчального простору в класі на основі ергономіки та трансформування, рекомендовано в ресурсній кімнаті використовувати обладнання загального призначення (шкільні меблі), що виготовлені відповідно до чинних в Україні стандартів і відповідають наступним вимогам:⁴ (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги до обладнання загального призначення

Вимога	Рекомендація
Ергономічність	- наявність комплектів меблів для учнів (парта/стіл + стілець) не менше двох ростових груп; - наявність підставок для приладдя на стільниці; - заокруглені кути стільниць, спинок та сидінь.
Безпечність	- обладнання зроблено з матеріалів, що дозволені чинним санітарним законодавством для використання в закладах освіти; - виріб відповідає санітарно-гігієнічним вимогам; - відсутність гострих кутів, сторонніх запахів; - стійкість конструкції; - наявність пристроїв для запобігання пошкодженню та забрудненню підлоги.

⁴ Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи: наказ МОН від 23.03.2018 №283. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/3metodichni-rekomendatsii.pdf>

Міцність	- гарантійний термін не менше 24 місяців; - вандалостійкість; - стійкість до миючих та дезінфекційних засобів, дозволених для використання в закладі освіти.
Колір	- не яскраві світлі теплі відтінки жовтого, зеленого, голубого, бежевого кольорів.
Естетичність	- привабливий зовнішній вигляд; - сучасний дизайн; - відповідність стилю загального облаштування приміщення.

III. Оснащення функціональних зон. Ресурсна кімната містить дві функціональні зони – навчальну і побутово-практичну. Відповідно розмір приміщення ресурсної кімнати має бути достатнім для організації основних функціональних зон та їхніх осередків.

Навчальна зона охоплює такі функціональні осередки, як:

- осередок для індивідуальних занять;
- осередок для групових занять;
- робочий осередок педагога.

***Осередок для індивідуальних занять** – це спеціально організований простір, у якому діяльність відбувається індивідуально з кожним учнем і обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання та спеціальними тренажерами.*

В осередку для індивідуальних занять може розміщуватися один чи кілька мобільних столів для одночасної та комфортної роботи як дитини, так і педагога або іншого фахівця, що проводить (надає) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги). Оскільки, у ресурсній кімнаті можуть одночасно займатися кілька учнів зі своїми педагогами (асистентом вчителя чи іншим фахівцем), виконувати різні завдання, то неминуче виникатимуть ситуації, які відволікатимуть учнів від певної діяльності. Щоб захистити їх від додаткового навантаження, забезпечити і відокремити їхній індивідуальний простір, варто передбачити мобільні ширми чи оснастити столи зйомними перегородками з трьох сторін.

***Осередок для групових занять** – це спеціально організований простір, у якому діяльність може відбуватися з підгрупою учнів та обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання і спеціальними тренажерами, а також столом і стільцями для групової роботи.*

Осередок для групових занять передбачає наявність мобільних столів, які можна розставити півколом. Таке розташування парт сприятиме розвитку соціальних і комунікативних навичок в учнів. До групових занять рекомендується залучати не більше 6 учнів. Столи повинні стояти таким чином, щоб педагог міг у потрібний момент підійти до кожного учня. Столи і стільці мають бути достатньо мобільними, щоб їх розташування можна було легко змінювати.

Робочий осередок педагога – це спеціально організоване місце, де педагог має змогу розробляти і зберігати дидактичні матеріали необхідні для здійснення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) учням у ресурсній кімнаті.

Робочий осередок педагога. В ресурсній кімнаті зі здобувачами освіти працюють асистент педагога/асистент дитини або/чи інші фахівці, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги), зокрема це можуть бути: психолог, логопед, дефектолог, корекційний педагог тощо. Для ефективної роботи у цьому осередку доцільно розмістити робочий стіл, персональний комп'ютер/ноутбук. Багатофункціональний пристрій для друку, сканування, копіювання, ламінатор, різак для паперу та інше обладнання, що застосовується з метою розроблення дидактичних матеріалів, може бути розміщене як в основному кабінеті/класі, який закріплений за педагогом (за наявності), так і в робочому осередку ресурсної кімнати за умови достатнього простору для робочого осередка педагога.

У ресурсній кімнаті необхідно передбачити фотоапарат або відеокамеру та штатив, за допомогою яких фіксуватимуться (за потреби) певні прояви поведінки, особливості діяльності чи взаємодії тощо.

Побутово-практична зона містить:

- осередок, що виконує функції кухні та їдальні;
- осередок відпочинку.

Осередок, що виконує функції кухні та їдальні – це простір, у якому під наглядом педагогів в учнів відбувається формування і удосконалення навичок самообслуговування, що сприяє соціально-побутовому комфорту в дорослому житті.

Осередок, що виконує функції кухні та їдальні. У цьому осередку мають бути присутні набори посуду, кухонні панелі, кухонні електричні прилади (електрочайник, мікрохвильова піч та інше), які можуть бути як іграшковими, так і справжніми. У цьому осередку фахівці разом з учнем проводитимуть різноманітні дії, а саме: вчитимуться готувати або розігрівати їжу, робити чай або сервірувати стіл тощо. Усі ці дії обов'язково мають здійснюватись під наглядом педагогів, особливо у разі використання в осередку справжніх кухонних предметів і приладів, а не іграшкових.

Осередок відпочинку – це простір, де учні можуть відпочити між змінами різних видів діяльності чи у разі втоми, заспокоїтися, психологічно розвантажитись.

Осередок відпочинку. Цей осередок має бути відокремлений від інших осередків перегородками, меблями або виділений візуально. Тут доцільно облаштувати куточок усамітнення, де учні відчуватимуть себе у повній безпеці, матимуть змогу знизити занепокоєння, збудження, скутість, відновити сили та інше. Куточок усамітнення можна організувати як затишний будиночок у вигляді шатра, ширми або намету, де розміщено м'які подушки, іграшки, крісло-мішок, стаканчики/мішечки для крику, іграшки-антистрес (Simple Dimple, Pop it, Snapperz, Squishy, слайми, спінери). Також доречним тут буде розмістити «Яйце Кіслінг» – це засіб для розвитку і сенсорної інтеграції, що за своєю формою нагадує кулеподібний мішок-кокон, обладнаний двома міцними ручками, за які його можна підвішувати. Поряд із куточком усамітнення доцільно організувати читацький куточок, де поставити спеціальні стелажі з цікавою літературою, настільними іграми, пазлами, іграми для розвитку логіки та мислення, мольберти, магнітні дошки, набори для творчості, моделювання та гравіювання. Відкриті полиці з книжками й дидактичними матеріалами мають бути розташовані у максимальній доступності для всіх учасників освітнього процесу.

IV. Підбір необхідного обладнання та матеріалів ресурсної кімнати включає все, що необхідно для ефективної роботи з учнями. Важливим є застосування асистивних технологій, допоміжних засобів та спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку учнів.

Асистивні технології – це збірний термін, що охоплює різноманітні допоміжні засоби та послуги, які спрямовані підвищувати функціональні можливості й автономність осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Асистивні (допоміжні) технології можуть бути різного характеру (програмні, електронні, механічні, оптичні тощо) і призначення. Наприклад, це засоби для:

- комунікації (планшети, картки, кнопки та інше);
- слухового сприймання (слухові апарати, FM-системи, телевізійні пристрої, мікрофони, шумопоглиначі та інше);
- зорового сприймання (оптичні окуляри, скринридери, збільшувальні прилади та інше);
- пересування та орієнтування (крісла колісні, вертикалізатори, протези, ліфти-підйомники, скаломобіль, тактильні доріжки, поручні, направляючі руху та інше);
- спеціальні меблі для навчання чи прийому їжі (столи, стільці, шафи, кухонні секції, крісло-груша та інше);

- технічне обладнання (ноутбук, 3D принтер, 3D сканер, інтерактивна дошка, інтерактивна підлога, проєктори та інше);
- додаткове обладнання (м'яч-футбол, килимок-пазл, дитячі іграшки, конструктори, батут, канцелярські прилади та інше).

Відповідно до «Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти», що затверджений постановою КМУ від 9 грудня 2020 р. №1289, заклад освіти організовує та забезпечує належне використання, збереження, облік та інвентаризацію придбаних допоміжних засобів для навчання відповідно до законодавства. Допоміжні засоби для навчання особи з особливими освітніми потребами, що зазначені в індивідуальній програмі розвитку та призначені для індивідуального користування, можуть надаватися в тимчасове користування її батькам (іншим законним представникам) або такій особі особисто (у разі її повноліття) на підставі договору про безоплатне користування матеріальними цінностями, типова форма якого затверджується МОН, та акта приймання-передачі в тимчасове користування матеріальних цінностей⁵.

Вимоги до обладнання містяться в «Типовому переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти», затвердженого наказом МОН 16.10.2020 р. № 1281, а також інформаційному посібнику «Новий освітній простір. Безбар'єрність»⁶, Рекомендаціях щодо створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, в закладах дошкільної освіти (лист МОН від 25.06.2020 №1/9-348)⁷.

Приміщення та обладнання, що знаходиться в ресурсній кімнаті, підлягають щоденному вологому прибиранню, у тому числі підвіконня, підлога, опалювальні прилади (або захисні решітки), меблі та ін.

Таким чином, наявність спеціального обладнання в ресурсній кімнаті уможливить здійснити плавний перехід від ігрової до навчальної діяльності, і навпаки, що є важливим для учнів з особливими освітніми потребами.

Ресурсна кімната може використовуватися всіма учнями закладу освіти, а не лише учнями з особливими освітніми потребами. Зокрема, учнями, які потребують тимчасового психологічного розвантаження або усамітнення. Учні можуть перебувати в ресурсній кімнаті винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента педагога/асистента дитини або залученого фахівця, що проводить (надає) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги)⁸. З метою уникнення кількісного перевантаження у ресурсній кімнаті, рекомендуємо враховувати графік

⁵ Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти: постанова КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1289. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-%D0%BF#Text>

⁶Новий освітній простір. “Безбар'єрність”. 2019. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/408/NOP_Bezbarvernist.pdf

⁷ Рекомендації щодо створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, в закладах дошкільної освіти: лист МОН від 25.06.2020 №1/9-348. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-stvorenniya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti>

⁸ Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова КМУ від 15.09. 2021 р. №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

занять учнів з особливими освітніми потребами із фахівцями, що проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги) у її приміщенні. Зазначимо, що ресурсну кімнату також можуть відвідувати учні різного віку. За наявності значної кількості учнів у ЗЗСО, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами, доцільним буде створення окремих ресурсних кімнат для учнів початкової та старшої школи. При створенні додаткової ресурсної кімнати враховується наявність вільного приміщення, що має відповідати вимогам щодо створення ресурсної кімнати.

Керівництво ресурсною кімнатою здійснює завідувач, якого призначає директор відповідним наказом по ЗЗСО з подальшим внесенням змін до посадових обов'язків. Завідувач ресурсної кімнати несе відповідальність за упорядкування, зберігання й використання навчально-наочних посібників, обладнання, спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами та інші матеріальні цінності, які є в ресурсній кімнаті.

Про наявність ресурсної кімнати у ЗЗСО, її основні завдання, особливості обладнання та зонування мають бути ознайомлені всі працівники ЗЗСО та батьки учнів. Радимо провести зустрічі з педагогічними працівниками, залученими фахівцями та батьками щодо питань функціонування ресурсної кімнати. Це допоможе всім учасникам освітнього процесу бути обізнаними у спектрі послуг та діяльності, що будуть здійснюватися у межах ресурсної кімнати.